

Откривањето на локалитетот „Та-ти-ќев Камен“ во 2001 год. ни пружи из-вон-редна можност да погледнеме во еден од потемните делови на праисто-ри-јата, како од хронолошки, така и од гео-графски аспект.

Во овој, североисточен дел на Р. Ма-кедонија, во кој многу малку од ре-гистрираните археолошки локалитети беа истражувани, локалитетот кај селото Кокино не восхити како из-вон-ре-ден извор од информации за животот и духовните достигнувања на брон-зе-нодопските жители од овој регион. Не-говото значење кое се должи на двојната употреба - како планинско све-тилиште и како мегалитска опсерваторија - е единствено на еден по-ши-рок простор и сведочи за постоење на една добро организирана заедница со ак-тивен духовен живот чии траги допираат до денешнината. Фактот дека ло-ка-литетот бил во употреба и како праис-ториска (мегалитска) опсерваторија фрли ново светло на праисториските жи-тели и нивното умеене да го по-доб-рат својот живот со организирани и сис-тематски астрономски набљудувања.

Добрата сочуваност на локалитетот до денешни дни, не` обврзува, со го--лема одговорност, за негова заштита во интерес на генерациите што доаѓаат.

Изложбата која ви ја претставуваме ги прикажува резултатите од досе-гаш-ни-те шестгодишни истражувања. Ду-хов-ната порака која блика од карпестиот врв над Кокино е силна и таква ќе остане. Она што го видовме и ис-тра--живме, го споделуваме со вас.

Има уште многу што треба да нау-чи-ме и сработиме. Екипата која го ис-тра-жува локалитетот чувствуваше об-врс-ка да ги презентира своите ис-тра-жу-вања и заклучоци пред пошироката публика и е благодарна за можноста да го стори тоа.

Јовица Станковски

Директор на Н. У. Музеј Куманово

Кокино оживувајќи ги културните достигнувања од минатото

Археолошкиот локалитет „Татиќев Ка-мен“, денес повеќе познат како „Ме-га-лит-ска опсерваторија Кокино“ (според ас-трономските анализи кои ја потврдија неговата употреба како место од каде се следени и бележени ка-рак-те-рис-тич-ни-те позиции на изгревите на сонцето и месечината) се наоѓа во близина на селото Кокино, во рам-ки-те на општината Ста-ро Нагоричине, на око-лу 35 km североисточ-но од Куманово.

Локалитетот е сместен на еден висок нео-вулкански рид (1013 метри надморска височина) кој доминира над својата по-широка околина.

Ридот всушност е вулкански нек (оцврс-ната лава во изливниот канал на вул-канот), а карпите по својот геолошки сос-тав се ан-ден-зитни. Како резултат на стол-бестото ла-че-ње на лавата, тие ис-пу-кале хоризонтално и вертикално, создавајќи приближно коцкасти блокови на кои лесно може да се интервенира. Оваа осо-бина ја искористиле праисториските жи-тели за да создадат структури во функ-ција на планинско све-ти-лиште и оп-сер-ваторија.

Археолошките истражувања започнаа во 2001 год. кога, уште со првите откопи, беше еви-дентно дека се работи за локалитет исклучително богат со археолошки материјал. Ис-тражувањата продолжија и во наредните го-дини, при што се истражени околу 300 m²

на три сектора: на највисокиот дел на ло-ка-литетот и на делови од северната и јужната падина.

Иако културните слоеви се релативно тенки во сите сектори (тие ретко преминуваат дебелина од 1 m), количината на археолошкиот материјал во нив е изобилна. Хронолошки, материјалот му припаѓа на бронзеното време (приближно II милениум п.н.е.), при што најстариот материјал е од неговата рана фаза (XIX - XVII век п.н.е.), а најброен е оној од доцното бронзено време.

Ископувањата во мај 2005 год., открија дел од стамбен објект на јужната падина на локалитетот кој според археолошкиот материјал му припаѓа на времето околу VII век п.н.е., т.е. на т.н. развиено железно време.

Материјалот од раното бронзено време е релативно малуброен и, се чини, целиот се наоѓа во структури кои имаат обреден карактер. Типолошки и хронолошки се врзуваат за т.н. културна група Бубањ - Хум III, која е дел од поширокиот Балканско - Подунавски комплекс на раното бронзено време. И покрај малубројноста на ранобронзенодопскиот материјал, може да се забележат сличности со соседни културни групи: со Пе-лагониската (или Арменохори група) од југозападна Македонија и групата Езеро во Тракија (Р. Бугарија). Сепак, најизразита е сличноста со керамиката од светилиштето на бронзенодопската населба на Пелинското градиште, само 7 km западно од нашиот локалитет.

Археолошкиот материјал кој би му припаѓал на средното бронзено време (приближно XVII - XIV п.н.е.) засега може тешко да се дефинира. Причина за тоа е природната ерозија и пореметената стратиграфија на локалитетот поради долгата употреба. Состојбата уште повеќе се усложнува од недоволната истраженост на целиот простор на Североисточна Македонија каде, освен малку истражената населба на локалитетот „Прибовце“ на северната периферија на Куманово, речиси да нема регистриран археолошки локалитет од тој период. Сепак, дел од материјалот, на основа на споредбите со материјалот од Југоисточна Србија, Југозападна Бугарија, а особено со сличноста со материјалот од истовремените населби во долниот тек на реката Вардар може да се врзе за ова време.

Врз основа на досегашните истражувања, локалитетот бил најинтензивно во употреба во последните неколку века во вториот милениум, во т.н. доцно бронзено време.

Во репертоарот на керамичките садови од ова време доминира утилитарната (т.н. „кујнска“ керамика) во која најбројни се чиниите и поголеми биконични амфороидни

садови.

Следни по застапеност се шољите, нај-чес-то со конусно, биконусно или топчесто те-ло и зарамнет венец на устата.

Кантаросовидните садови (пехари) имаат сред-ногруба фактура. Најчесто се со „S“ профилација и две дршки кои го надвишуваат венецот на устата.

Бројни се и фрагментите од лонци (обично со средно груба или груба фактура).

Фрагменти од питоси има релативно мал-ку. Сите се со груба фактура. Пронајдени се и повеќе фрагменти од лонци со ложиште, т.н. пиранои (pyraunoi).

Пирамидални тегови, хоризонтално про-дуп-чени во горниот дел, најчесто се сре-ќа-ваат во групации од неколку до повеќе од дес-ет примероци. Некои од нив имаат на-го-рени страни. Многу поретки се теговите во вид на пресечен конус. Теговите најчесто на врвот имаат вдлабнатинки изведени со отисок од прст.

Ископани се повеќе цели или фрагментирани рачни мелници. Сите се од андезит, или некои негов вариетет.

Останати наоди: неколку камени секири од андезитска лава, еден камен чекан, повеќе биконусни или кружни плочести преш-ле-ни, еден калап за лиење на бронзена секира и бронзен привезок - амулет, фрагментиран калап за лиење на бронзено копје, калап за лиење на ситни украсни предмети, фрагменти од камени ношчиња, камени острилки и др.

Сите овие наоди, иако некои со локални спе-цифичности, се среќаваат на еден по-ши-рок простор (централно - балкански, македонски и јужнотракиски) и се карак-те-рис-тич-ни за населбинското живеење во доцното бронзено време и преодниот

период кон раното железно време. Кај дел од керамичките форми еволутивниот развој може да се прати од раното и средно бронзено време во рамките на т.н. Пелагониска (или Ар-мен-хо-ри) група.

Најблиски паралели за керамичкиот ре-пер-тоар од доцното бронзено време на локалитетот „Татиќев Камен“ се наоѓаат во доцнобронзеното доцнослој на Пелинското градиште и некрополата на локалитетот „Ди-мов Гроб“ (с. Уланци, Градско), како и во материјалот од локалитетите на т.н. „Брњичка“ културна група од басенот на Јужна Морава. Слична керамика се наоѓа и на истовремените локалитети во Југозападна Бугарија, а особено во населбите во долниот тек на реката Вардар.

Јовица Станковски

Директорна Н. У. Музеј Куманово

Култовите изведувани на локалитетот и Мегалитската опсерваторија

Некои топографски карактеристики на локалитетот (добра видливост од неговиот највисок дел до кој се стигнува по наклонета тераса огреана од сонцето) ја индицира неговата употреба како света планина на која биле изведувани, веројатно, повеќе планински религиозни обреди. Два од нив се идентификувани во текот на последните истражувања.

Едниот обред бил изведен на ист начин како и на светилиштето на Пелинското градиште. Имено, во природни цепнатини во стените, понекогаш дооформени приближно кружно во горниот дел, со камен, земја и глина, се оставани садови, или делови од нив. Садовите биле, веројатно, полни со дарови. Потоа ваквиот депозит бил затрупан со земја и поситен камен. Околу отворот на дупката се редени камени плочи кои не потекнуваат од локалитетот. Се работи веројатно за вегетативен култ кој требал да обезбеди плодност и богат род.

Вториот обред имал нагласено соларен карактер. Имено, во средината на летото (де-нес во последниот ден на месец јули) сонцето, изгревајќи зад највисокиот маркер на локалитетот и поминувајќи низ вештачки направениот процеп во стените 20 - тина мет-ри подолу огревало, за кратко, само еден од учесниците во церемонијата кој седел на едно од седиштата изделкани во каменест блок на долната платформа на локалитетот. Тоа бил, веројатно, племенски-от старешина во улога на главен извршител на овој планински обред кому сонцето, на овој начин, му го потврдувало легитимитетот на владетел и врховен свештеник. Обредот се однесува на т.н. „свет брак“, т.е. на соединувањето на небеското божество - Сонцето, со Големата Богинка - Мајка, персонифицирана како карпест планински врв, соединување кое гарантирало нов циклус на обнова на при-родата.

Истражувањата направени во 2002 год. ја потврдија употребата на највисокиот дел на локалитетот како древна опсерваторија од која се набљудувани и означувани со соодветни маркери изработени во стените карактеристичните позиции на сонцето и месечината. Содржините кои ги опфаќа опсерваторијата се наоѓаат на простор со должина (во правец запад - исток) од околу 90 метри и широчина од околу 50 метри. Овој простор опфаќа две платформи, западна и источна, со висинска разлика меѓу нив околу 15 метри. Западната платформа го содржи ансамблот на камени седишта (или прес-то-ли), како и посебно место од каде се вршени набљудувањата на небесните тела. Горната, источна платформа, веројатно служела за собирање на учесниците во некои од планинските обреди.

За да се разбере функцијата на опсерваторијата треба да се потсетиме на фактот дека сонцето и полната месечина изгреваат на различни места на хоризонтот и дека во некои денови од годината имаат крајни точки на изгревање на него. Сонцето изгрева точно на исток а заоѓа точно на запад само во два дена во годината, на 21 март (ден на пролет-на-та рамнодневница) и на 23 септември (ден на есенската рамнодневница). Најголем отклон кон север (во однос на оската исток-запад) изгревот на сонцето постигнува на 21 јуни (ден на летната долгодневница), а кон југ на 22 декември (ден на зимската краткодневница). За овие карактеристични точки изработени се посебни маркери во стените на источниот хоризонт, посматрано од централната позиција за набљудување на опсерваторијата. Од овие три маркери (еден за пролетната и есенската рамнодневница, еден за зимската краткодневница и еден за летната долгодневница), само маркерот на летната долгодневница е делумно сочуван.

Месечината има покомпликувано движење и одбележувањето на изгревите на полната месечина на источниот хоризонт е доста тешко. Едноставно кажано, таа зиме се движи на небото на места каде што сонцето при-видно се движи летно време, а летно време на местата на небото каде што тоа при-видно се движи во зима. Затоа, околу маркерите

на летната долгодневница и на зимс-ката краткодневница лево и десно од нив треба да се најдат камени маркери кои ги означуваат местата на изгревање на полната месечина во нејзините карактеристични екс-тремни позиции. Овие маркери се изра-бо-тени на локалитетот и се релативно добро со-чувани. При тоа, древните набљудувачи за-бележиле дека во ист календарски ден една иста фаза на месечината се појавува во ист маркер еднаш во 19 години.

Вака прецизниот календар давал мож-ност точно и рационално да се испланираат си-те земјоделски и сточарски работи, во сог-лас-ност со вистинските временски сезонски промени. Тој исто така сведочи за добрата организација на животот на праисториската заедница и нејзината духовна култура.

Јовица Станковски

Директор на Н. У. Музеј Куманово